

ECONOMICS COLLEGE IN STALOWA WOLA

**PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL SCIENCES:
DEVELOPMENT PROSPECTS IN COUNTRIES
OF EUROPE AT THE BEGINNING
OF THE THIRD MILLENNIUM**

Collective monograph

Volume 2

Stalowa Wola, Poland
2018

*Recommended for publication
by the Academic Council of Economics College in Stalowa Wola*

Responsible for release: dr Małgorzata Korecka, rector
(Economics College in Stalowa Wola)

Pedagogical and psychological sciences: development prospects in countries of Europe at the beginning of the third millennium: Collective monograph.
Volume 2. Riga : Izdevniecība "Baltija Publishing", 2018. 388 p.

CONTENTS

Трансформація ідей про трудове виховання дітей в педагогічній думці України (20–30-ті роки ХХ століття) Антипін Є. Б., Січкач А. Д.	1
Instruction particularities of teaching education country language to Chinese students at the initial stage in Ukrainian universities bondarenko v. v., bondarenko l. n.	20
Випереджальна стратегія поведінки особистості як проблема сучасної психології Бохонкова Ю. О., Сербін Ю. В.	35
Розвиток дошкільного виховання в Україні у контексті новаторської педагогіки (друга половина ХХ століття) Венгловська О. А.	52
Discipline “foreign language for specific purposes” in the context of media education Vilkhovchenko N. P., Shayner H. I.	70
Duchowość w seksualności człowieka Hupalovska V. A.	87
Formation of the learner’s linguistic identity on the basis of the synergetic approach Dyka N. M., Mykytenko V. O.	103
Self-education as a condition of professional development and self-development of teacher-organizers in the sphere of cultural and leisure activities and recreation Dubrovina I. V., Tadeush O. M.	121
Communicative culture of a future teacher of music in the context of pedagogical innovations Zaitseva A. V., Strogal T. U.	141
Новаторство в школах України у другій половині ХХ століття: соціально-педагогічний феномен Іванюк Г. І.	158
Psychological features of teenagers time perception with different manifestations of aggressive behavior Klymenko Yu. O., Shevchuk V. V.	176

РОЗВИТОК ДОШКІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ НОВАТОРСЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ СТОЛІТТЯ)

Венгловська О. А.

ВСТУП

Модернізація освіти в Україні зумовлює пошук шляхів до організації освітніх середовищ у закладах дошкільної та загальної середньої освіти на засадах дитиноцентризму. Розвій дошкільної освіти зумовлюється соціально-економічними, політичними, соціокультурними, педагогічними чинниками, що визначають вектор змін мети, завдань, стратегій дошкільної освіти, потребу у розбудові мережі закладів для дітей дошкільного віку, розробленні змістово-технологічного забезпечення з урахуванням запитів суспільства та потреб сім'ї щодо особистісного зростання дитини в дошкільному віці.

Дошкільне (освіта) виховання у своєму розвитку пройшло тривалий шлях. У різних відтинках часу накопичено значний пласт ідей та досвіду, що є значущими в умовах сьогодення. Вартісними є здобутки педагогів-практиків дошкільних закладів другої половини ХХ століття, що характеризуються новаторськими підходами.

Нині з боку науковців, педагогів-практиків спостерігається виправданий інтерес до вивчення здобутків новаторської педагогіки як освітнього феномена, що, своєю чергою, спонукає до діалогу та студіювання різних груп джерел задля з'ясування суті й характерологічних особливостей поняття.

За результатами вивчення джерельної бази з'ясовано, що поняття «педагогічне новаторство» у працях українських науковців розглядається у різних аспектах. Найбільш поширеним є його ототожнення зі змінами, що пов'язані із організацією освітнього процесу у закладах освіти. Так, С. Гончаренко в «Українському педагогічному словнику» характеризує це поняття як процес, у перебігу якого в освітній практиці реалізуються нові ідеї, підходи, технології, що є визначальними у зміні «завдань, методів, прийомів, а також у формі організації навчання»¹⁷. Науковець Н. Дічек обґрунтовує феномен педагогічного новаторства у взаємозв'язку трьох факторів «нового в організаційно-педагогічних засадах шкільної освіти, у змісті

¹⁷ Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ «Либідь». 1997. С. 233.

шкільної освіти, у процесуально-методичному забезпеченні навчально-виховного процесу в школі»¹⁸.

Інший аспект педагогічного новаторства розкриває персоніфікований сенс, тобто розвиток зазначеного феномена через діяльність його зачинателів, зокрема новаторських ідей В. Сухомлинського, О. Захаренка (Л. Березівська)¹⁹, І. Ткаченка (Г. Іванюк)²⁰ та функціонування авторських шкіл. Так, колектив авторів у праці «Нариси з історії розвитку новаторських навчально-виховних закладів в Україні (XX століття)» репрезентує позитивний досвід шкіл і дитячих містечок, що функціонували в Україні у XX столітті й вирізнялися оригінальними розвивальними системами, впливали на розвиток освіти в Україні загалом²¹.

Для розуміння об'єктивного, цілісного бачення генези дошкільного виховання в Україні у контексті новаторської педагогіки необхідним є звернення до досвіду, що був напрацьований педагогами-практиками дошкільних закладів, оскільки інколи саме він визначав подальший вектор розвитку дошкільного виховання у другій половині XX століття.

1. Чинники розвитку дошкільного виховання в Україні у контексті педагогічного новаторства

Студіювання законодавчих (закони та постанови про освіту й дошкільне виховання), документальних (матеріали науково-практичних конференцій) джерел, наукових та періодичних фахових видань, неопублікованих матеріалів (протоколи нарад із питань дошкільного виховання, доповідні записки, довідки про стан дошкільного виховання, рукописні справи про діяльність окремих

¹⁸ Дічек Н. До питання теоретичного узагальнення феномена педагогічного новаторства (ретроспективний вимір). *Історико-педагогічний альманах*. 2009. № 2. С. 4–12.

¹⁹ Березівська Л. Принцип індивідуального підходу до учнів у творчій спадщині В.О. Сухомлинського і О.А. Захаренка. *Історико-педагогічний альманах*. 2010. Вип. 1. С. 20–26.

²⁰ Іванюк Г.І. Ідеї новаторської педагогіки в теоретико-практичній спадщині Івана Гуровича Ткаченка. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2014. № 8 (42). С. 68–77.

²¹ Нариси з історії розвитку новаторських навчально-виховних закладів в Україні (XX століття): посіб. / за ред. О.В. Сухомлинської, В.С. Курила; авт. кол.: О.В. Сухомлинська, В.С. Курило, Н.П. Дічек, Л.Д. Березівська, Н.С. Побірченко, Н.Б. Антоненць, Л.С. Бондар, Т.В. Філімонова, М.Я. Антоненць, Т.І. Куліш, О.М. Шевчук. Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. 444 с.

дитячих садків), що зберігаються у фондах Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, архіву Київського університету імені Бориса Грінченка, картотеки передового педагогічного досвіду сприяло виокремленню чинників, що впливали на розвиток дошкільного виховання у другій половині ХХ століття.

Під чинниками розвитку дошкільного виховання у контексті педагогічного новаторства розуміємо ті соціально-економічні, політичні, соціокультурні, педагогічні зміни, що впливали на еволюцію мети, завдань, змістово-технологічного забезпечення дошкільного виховання у хронологічних та територіальних межах дослідження.

На рис. 1 схематично показано вплив чинників на розвиток дошкільного виховання у контексті педагогічного новаторства.

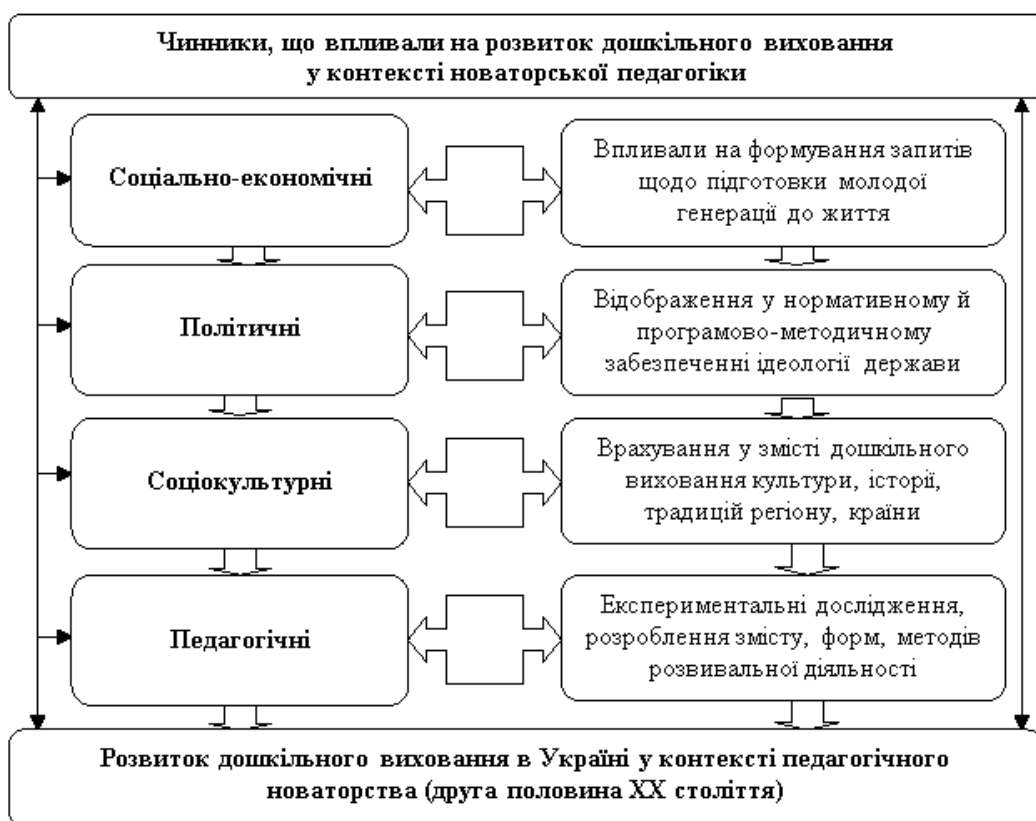

Рис. 1. Чинники, що впливали на розвиток дошкільного виховання в Україні у контексті педагогічного новаторства (друга половина ХХ століття)

Педагогічне новаторство у закладах дошкільної освіти України у другій половині ХХ століття знайшло відображення у діяльності

педагогів-практиків, які впроваджували у роботу з дітьми інноваційні форми й методи організації розвивальної діяльності, ідеї педагогів-новаторів, зокрема В. Сухомлинського.

Охарактеризуємо вплив виокремлених чинників на розвій дошкільного виховання у хронологічних та територіальних межах дослідження.

Педагогічне новаторство у закладах дошкільної освіти України у другій половині ХХ століття знайшло відображення у діяльності педагогів-практиків, які впроваджували у роботу з дітьми інноваційні форми й методи організації розвивальної діяльності, ідеї педагогів-новаторів, зокрема В. Сухомлинського.

Повоєнна відбудова промисловості та господарства, лібералізація суспільного життя в 60-х рр. ХХ століття зумовлювали поступ педагогів-практиків до пошуку шляхів удосконалення змісту розвивальної діяльності з дітьми відповідно до Закону «Про зміцнення зв'язку школи із життям та про подальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР» (1959) та положень Постанови «Про заходи щодо подальшого розвитку дитячих дошкільних установ, поліпшення виховання та медичного обслуговування дітей дошкільного віку» (1959) у руслі зв'язку виховання із життям. Цими документами визначалися стратегії, напрями, мета та завдання дошкільного виховання. Управління освітою, зокрема й дошкільним вихованням, визначалося насамперед запитами державної політики.

Соціально-економічний чинник був визначальним у вдосконаленні змісту роботи дошкільних закладів, виробленні нових підходів до навчання і виховання дітей. Педагоги-практики виконували функцію ретрансляторів запитів суспільства щодо підготовки молодшої генерації до життя. Характерною особливістю 50-х років ХХ століття було те, що дошкільні заклади, що функціонували в Україні, фінансувалися не лише державою, а й коштом підприємств і відомств. Колективи відомчих дитячих садків співпрацювали із промисловими підприємствами та відомствами. На базі таких установ функціонували осередки, до складу яких входили жінки-робітниці, яких хвилювали питання виховання дітей дошкільного віку.

Досить часто така співпраця сприяла формуванню новаторського досвіду, який потім вивчався й поширювався на рівні міста та країни. Батьки, представники трудових колективів долучалися до громадського огляду роботи дитячих садків. Результати його проведення сприяли виявленню передового педагогічного досвіду

дитячих садків. Так, наприклад, за результатами громадського огляду дитячих садків Київської області вивчено й узагальнено досвід дитячих садків № 2 м. Василькова, Старинського цукрозаводу, фастівського заводу «Червоний Жовтень» з фізичного, морального та трудового виховання дітей дошкільного віку. Ще одним прикладом співпраці дошкільного закладу з громадськістю підприємств і відомств є досвід роботи київського дошкільного закладу № 332 «Лісова казка». Педагогізація батьків, працівників заводу, здійснювалась у процесі виступів вихователів по місцевому радіо, публікації статей педагогів у заводській газеті, проведенні спільних засідань колективу дошкільного закладу з радою підприємства.

Студіювання законодавчих документів про освіту й дошкільне виховання, зокрема, сприяло визначенню соціально-економічної зумовленості змін професійних вимог до вихователів, що виявлялися в реалізації оновленої мети, завданнях, особливостях співпраці з батьками, представниками підприємств і відомств. Трансформація психолого-педагогічних, навчально-методичних, загальнокультурних вимог до вихователів була визначальною у виокремленні тих педагогів, діяльність яких вирізнялась новизною та інноваційністю.

В умовах уніфікації дошкільного виховання, що була характерною для 50-х – першої половини 80-х рр. ХХ століття, відчутним був вплив політичного чинника на визначення змісту дошкільного виховання. Пріоритетними напрямками виховання були питання морального виховання (на ідейно-політичному ґрунті), формування інтересу до навчання в школі (наближення змісту навчання дітей у дитячому садку до вимог школи), вироблення трудових умінь і навичок, виокремлення видів трудової діяльності дошкільників (формування елементарних практичних навичок, виховання любові до праці, самообслуговування, господарсько-побутова, праця в природі), підготовка молодого покоління до суспільно корисної праці та активної участі у розбудові суспільства, вихованні в дусі радянського патріотизму.

На державному рівні значна увага приділялася розробленню навчально-методичного забезпечення. Програми щодо виховання дітей в дитячому садку (1962, 1966, 1971, 1975) створювалися з урахуванням новаторських здобутків педагогів дошкільних закладів із різних напрямів виховання: фізичного, розумового, трудового, естетичного, морального (патріотичне, ідеологічне).

Окрім того, Міністерством освіти УРСР видавалися методичні листи («Про підготовку до школи шестиліток, не охоплених дитячим садком»

(1973), «Програма для експериментальних підготовчих груп дошкільних закладів» (1981), «Програма для експериментальних старших груп дошкільних закладів» (1982) тощо), які містили рекомендації щодо організації роботи з дітьми з актуальних для того періоду питань виховання.

Варто зауважити, що, попри реалізацію нормативно-знаннєвої парадигми в освіті, окремими педагогами та колективами дитячих садків було напрацьовано досвід, який був зорієнтований на розвиток демократичних, гуманістичних ідей, урізноманітнення форм роботи з дітьми. Відтак пріоритетними були такі форми, як гра, самостійна художня діяльність, різні види праці (господарсько-побутова, у природі, ручна) та занять (з ознайомлення з навколишнім життям, природою, із розвитку мовлення, грамоти, малювання, ліплення, аплікації або конструювання, музичного виховання, фізичної культури).

У другій половині 80-х – на початку 90-х рр. ХХ століття розвиток дошкільного виховання у контексті новаторської педагогіки відбувався в умовах часткової демократизації суспільства, поступової зміни освітньої парадигми.

Соціокультурний чинник був визначальним в оновленні змістово-технологічного забезпечення, що ґрунтувалося на ідеях розвивального навчання, національних, варіативних, регіональних принципах, намаганням поєднати у змісті дошкільного виховання ідеологічну спрямованість з етнокультурним змістом, домінування тематики щодо ознайомлення дітей із українським фольклором, народними ремеслами, іграми, традиціями, залучення батьків до участі у виборі регіональної компоненти змісту. Так, наприклад, батьки вихованців дошкільного закладу № 332 «Лісова казка» м. Києва, що перебував у підпорядкуванні Київського верстатобудівного виробничого об'єднання, долучалися до організації життєдіяльності дітей в дитячому садку (*досвід цього дошкільного закладу був презентований у 1987 році на Виставці досягнень народного господарства СРСР*). За їхнього сприяння організовувались екскурсії на підприємства, проводились свята та розваги народознавчого циклу, облаштовувались виставки вишиванок, виробів із різьби по дереву, обмін досвідом щодо

використання національних традицій у святкуванні сімейних свят²². Такий підхід свідчив про часткову демократизацію навчально-виховного процесу в дошкільних закладах, що позитивно впливало на розвиток дошкільного виховання.

Вплив педагогічного чинника на розвиток дошкільного виховання в Україні у розглядуваний час простежуємо в організації експериментальних досліджень, апробації нових методів і форм розвивальної діяльності, що проводилися науковцями та практиками на базі дошкільних закладів, залученні передових завідувачів та вихователів до розроблення змістово-методичного забезпечення. Ідеї педагогічного новаторства педагогів-практиків розвивалися у змісті занять із фізичної культури, проведенні рухливих ігор, створенні умов для проведення самостійної рухової діяльності дітей дошкільного віку.

Вивчення нормативних документів про освіту, протоколів засідань нарад із дошкільного виховання, особових справ передових вихователів, фахових журналів дало можливість з'ясувати, що на різних відтинках другої половини ХХ століття новаторські здобутки педагогів-практиків зумовлювалися участю колективів дошкільних закладів у експериментальній роботі, напрацюванням досвіду за пріоритетними напрямками, що визначалися насамперед суспільними запитами та науково-технічним прогресом, висвітленням на шпальтах фахового журналу «Дошкільне виховання» у рубриках «Відмінники дошкільної справи» та «Практика виховання і навчання. Досвід – Експонент ВДНГ УРСР» досвіду дошкільних закладів чи окремих персоналій, демонстрацією його на Виставці досягнень народного господарства в Україні та за її межами.

Так, у 50–70-х рр. ХХ століття колективами дошкільних закладів напрацьовано передовий досвід щодо навчання дітей дошкільного віку розмовної іноземної мови, грамоти, підготовки їх до навчання у школі, впровадження у практику аудіо та відеотехніки; у 70–80-х рр. до цих здобутків додалися напрацювання щодо вдосконалення форм співпраці дошкільних закладів із сім'єю, ознайомлення дітей із природою, естетичного виховання, удосконалення методики навчання дітей творчого розповідання та грамоти; у 80–90-х рр. перехід до навчання дітей із шести років активізував наукові дослідження з психології та

²² Организация работы по воспитанию детей в дошкольном учреждении «Лесная сказка»: из опыта совмест. работы дошк. учреждения, шк., семьи и общественности. М-во просвещения УССР, Киев. гор. ин-т усоверш. учителей. Киев: Рад. шк., 1987. С. 26.

дошкільної педагогіки, спрямовані на оновлення змісту і форм організації навчально-виховної роботи в дошкільних закладах на регіональних й варіативних засадах, розширення народознавчого змісту, впровадження музейної педагогіки.

Зі здобуттям Україною незалежності (1991) відбувається зміна освітньої парадигми. Перехід від нормативно-знаннєвої до особистісно орієнтованої моделі освіти сприяли переосмисленню принципів роботи закладів дошкільної освіти. Ідеї педагогів-новаторів осмислюються й набувають нового бачення, вони складають підґрунтя для варіативних моделей закладів дошкільної освіти, які різняться за структурою організації розвивального процесу, за змістом освіти.

Упродовж досліджуваного періоду здобутки педагогів-практиків вивчалися, узагальнювалися та поширювалися на різних рівнях: міському, регіональному, всеукраїнському, досить часто про їхні досягнення було відомо й поза межами України. Діяльність педагогів характеризувалася творчим пошуком, оновленням змісту, форм, методів виховання дітей, реалізацією зв'язку практиків і педагогічної науки.

Варто зауважити, що з-поміж великої кількості дошкільних закладів України, які вирізнялись своєю інноваційністю, заслуговують на увагу здобутки дошкільних закладів м. Києва. Студіювання різних груп джерел засвідчило, що колективи дошкільних закладів міста у кількісному та якісному співвідношенні найчастіше презентували свої здобутки на різних рівнях, досвід їхньої роботи відзначався нагородами й був знаний не лише в Україні, а й поза її межами. Цьому сприяли: територіальна наближеність дошкільних закладів до науково-дослідних установ, зосередженість значного масиву науково-педагогічного та практичного потенціалу у місті Києві, матеріально-технічна оснащеність дошкільних закладів, наявність кадрового забезпечення з фаховою освітою. У наступному параграфі подаємо опис досвіду дошкільних закладів м. Києва, що формувався у контексті новаторської педагогіки і який не втрачає наукової й практичної значущості в умовах особистісно орієнтованої педагогіки.

2. Реалізація новаторських ідей в дошкільних закладах м. Києва (друга половина ХХ століття)

Розвиток педагогічного новаторства в Україні у другій половині ХХ століття відбувався за активної співпраці науковців та практиків. Діяльність вихователів, вихователів-методистів, завідувачів дошкільних

закладів цього часу опосередковано розкривається в сучасних історико-педагогічних дослідженнях. Однак саме вони впроваджували у життя досягнення науковців у галузі психології та педагогіки, долучалися до створення та апробації програм виховання дітей.

Звернення до вивчення здобутків практиків має наукову та практичну значущість, оскільки матеріали, що зберігаються в архівах, фотографіях, особових джерелах, статтях, що видрукувані у педагогічній пресі попередніх періодів, формують розуміння чинників, що визначали розвій дошкільного виховання, відновлення маловідомих імен педагогів, які впроваджували інновації у роботі з дітьми. Такі матеріали є вартісними, їх студіювання сприятиме виявленню нових знань, що можуть бути використані в сучасній практиці закладів дошкільної освіти.

Вивчення особових джерел, що зберігаються у фондах архівів, зокрема Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка, сприяло виокремленню новаторських ідей, що реалізувалися у дитячих садках м. Києва й впливали на розвиток дошкільного виховання в Україні загалом.

Заслугове на увагу досвід дитячого садка № 1 «Орлятко» заводу «Арсенал», який почав функціонувати у м. Києві 1924 року. Він був побудований за проектом відомого київського архітектора Й. Каракіса. Будівля дитячого садка викликала здивування та захоплення через нетипову архітектуру, тому його називали палацом дитячого щастя (рис. 1).

Рис. 1. Будівля закладу дошкільної освіти № 1 «Орлятко» заводу «Арсенал» у рік відкриття (1940 р.) та наші дні (фото із фондів архіву ЗДО № 1 «Орлятко»)

Першою завідувачкою цього дитячого садка була Юлія Федорівна Петраківська. За час педагогічної діяльності (близько 43 років) вона

розробила унікальну систему роботи дошкільного закладу, досвід якого був відомий не лише освітянам на теренах колишнього Радянського Союзу, а й педагогам інших країн, зокрема Ірану, Японії, Китаю, Греції, Сполучених Штатів Америки. Досвід дитячого садка неодноразово узагальнювався Київським міським відділом освіти, висвітлювався на шпальтах фахового журналу «Дошкільне виховання», монографіях (Т. Губенко «Дитячий садок заводу «Арсенал»²³, М. Самсонова «Орленок» рапортуєт Октябрю (О детском саде № 1 «Орленок» завода «Арсенал» им. В.И. Ленина, г. Киев)»²⁴).

Діяльність дитячого садка була спрямована на всебічний, гармонійний розвиток дітей дошкільного віку, формування у них культурно-гігієнічних навичок та культури поведінки. Цінними є напрацювання колективу дитячого садка щодо здоров'язбереження дітей, формування у них усвідомленого відповідального ставлення до власного здоров'я. Для цього в дитячому садку було створено розвивальне середовище для загартування дитячого організму й проведення профілактичних заходів із запобігання захворюванням дитячого організму (рис. 2), а саме: ходьба босоніж, отримання сонячних та повітряних ванн, обливання водою, організація прогулянок на свіжому повітрі протягом усього року, проведення ранкової гімнастики та гімнастики після сну.

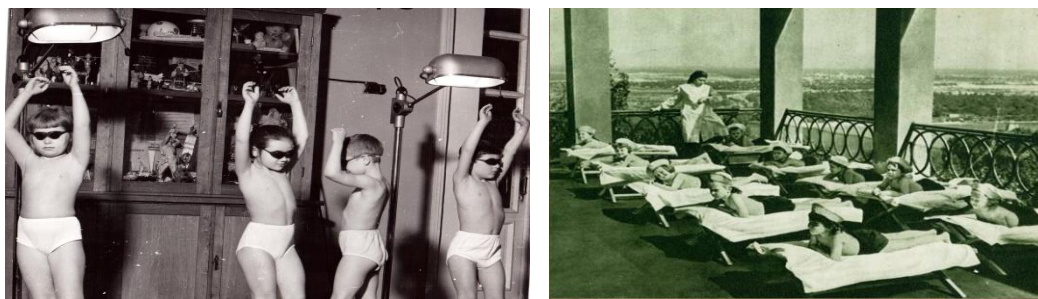

Рис. 2. На фото вихованці дитячого садка № 1 «Орлятко» заводу «Арсенал» (матеріали із фондів архівів Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка та ЗДО № 1 «Орлятко»)

²³ Губенко Т.О. Дитячий садок заводу «Арсенал». М-во освіти УРСР. Укр. наук.-дослід. ін.-т педагогіки. К.: Рад. школа, 1948. 83 с.

²⁴ Самсонова М. «Орленок» рапортуєт Октябрю (о детском саде № 1 «Орленок» завода «Арсенал» им. В.И. Ленина, г. Киев). К.: Рад. школа, 1967. 23 с.

Велика увага приділялась організації дозвілля дітей протягом дня: різні види ігор (дидактичні, рухливі, будівельно-конструктивні, сюжетно-рольові), праця в природі, читання художніх творів, участь у театралізованих заходах, святах та розвагах. Завдяки їм у дітей формувалися базові якості особистості (самостійність, працелюбність, відповідальність, спостережливість, креативність тощо), загальнолюдські цінності.

Дитячий садок мав статус опорного та експериментального. На його базі відбувалась апробація програм з виховання дітей дошкільного віку, проводились експериментальні дослідження з удосконалення навчально-виховного процесу, демонстрація педагогічних здобутків для слухачів курсів підвищення кваліфікації різних рівнів.

Варто відзначити, що колектив цього дитячого садка велику увагу приділяв створенню належної матеріально-технічної бази (кімнати для ігор та занять, спальні, їдальня, зали для музичних та фізкультурних занять). Територія дитячого садка була облаштована фонтаном, альтанками, ігровими майданчиками²⁵. Колектив закладу, батьки вихованців, адміністрація та робітники заводу «Арсенал» створили розвивальне середовище дитячого садка, сформували імідж та традицію закладу, поступ якої відбувається й в умовах сьогодення.

Вагомою була участь цього закладу у роботі Виставки досягнень народного господарства УРСР та СРСР. Організація такої форми презентації досвіду засвідчувала певне визнання закладу. Матеріали фондів дошкільного навчального закладу засвідчують, що багаторічний досвід роботи колективу відзначений такими нагородами: Диплом другого ступеня (1961), Диплом III ступеня (1974), одна велика срібна, три малі срібні і три бронзові медалі (1961) на Виставці досягнень народного господарства СРСР, Почесна грамота заводу «Арсенал» (1964), звання «Дитячий садок комуністичної праці» (1964) та ін.²⁶

У дошкільному закладі працювали педагоги, з іменами яких пов'язані питання розроблення теоретичних положень із різних напрямів виховання. Привертає увагу досвід роботи музичного керівника Надії Григорівни Кукловської. У колі її наукових і практичних пошуків були питання теорії та методики музичного виховання дітей дошкільного віку.

²⁵ Губенко Т.О. Дитячий садок заводу «Арсенал». М-во освіти УРСР. Укр. наук.-дослід. ін.-т педагогіки. К.: Рад. школа, 1948. С. 44–47.

²⁶ Рукописні фонди дошкільного навчального закладу № 1 «Орлятко» Печерського району м. Києва.

Педагог розробила рекомендації щодо організації слухання дітьми музики на заняттях із музичного виховання, удосконалення змісту та форм проведення свят та розваг у дитячому садку. Під час занять Надія Григорівна використовувала авторські оповідання, сюжети яких супроводжувалися танцями й піснями. Творчі знахідки педагог виголошувала під час доповідей на науково-практичних конференціях, методичних об'єднаннях (*була головою методичного об'єднання музичних працівників дитячих садків м. Києва*), висвітлювала у методичних посібниках, статтях із питань музичного виховання дітей дошкільного віку. Досвід щодо використання авторських оповідань на заняттях з музичного виховання 1962 року експонувався на Виставці досягнень народного господарства СРСР²⁷. Педагогічна діяльність Н. Кукловської вплинула на подальший розвиток теорії і практики музичного виховання дітей у дитячому садку.

Заслуговує на увагу досвід В. Мазуренко, вихователя дошкільного закладу № 407 м. Києва. Педагог розробила систему роботи з ознайомлення дітей дошкільного віку із природним довкіллям. Система роботи передбачала діагностику рівня знань, умінь і навичок дітей. Результати діагностування давали можливість вихователю здійснювати добір змісту, ефективних форм, методів із врахуванням індивідуального та диференційованого підходів, інтересів та потреб дітей.

У практиці роботи педагога переважали нескладні доручення («повернути рослину іншим боком до світла і спостерігати, що станеться через кілька днів» і т. ін.), праця в природі, спостереження (епізодичні, короточасні, довготривалі) за ростом і розвитком рослин, робота в куточку природи, дидактичні ігри природничого змісту («Згадай, як називається», «Яку рослину я принесла», «Я загадаю, а ви відгадайте», «Яку рослину прибрали?»). Результатом систематичної, планової роботи з дітьми стало визнання досвіду роботи вихователя кращим у місті, його експонування на ВДНГ УРСР²⁸.

Варто зауважити, що пропоновані вихователем ігри природничого змісту є актуальними й на сучасному етапі оновлення змісту дошкільної освіти. Використання таких ігор у роботі з дітьми

²⁷ Рукопис справи про роботу дитячого садка № 1 (за матеріалами із фондів Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка).

²⁸ Мазуренко В. Любити і берегти рідну природу. *Дошкільне виховання*. 1980. № 8. С. 11–12.

сприятиме формуванню їхньої екологічної свідомості, природоцільної поведінки.

У 1987 році на Виставці досягнень народного господарства СРСР демонструвався досвід роботи дошкільного закладу № 332 «Лісова казка» (завідувач Т. Шалда). З цієї нагоди Київський міський інститут удосконалення вчителів за участю Управління народної освіти м. Києва й Міністерства освіти УРСР видав книгу «Організація роботи з виховання дітей в дошкільному закладі «Лісова казка»», у якій висвітлено досвід роботи колективу цього дошкільного закладу. Вивчення праці засвідчило, що здобутки педагогів охоплювали декілька аспектів.

Насамперед це виховання середовищем, яке було визначальним у окресленні напрямів роботи щодо особистісного зростання дітей дошкільного віку. Територія (загальна площа 2 гектари) та приміщення дошкільного закладу становили комплекс, складники якого забезпечували організацію життєдіяльності дітей упродовж дня. Так, для фізичного розвитку створено: ігрові майданчики, спортивне містечко, стадіон, басейн, спортивний зал, фізіотерапевтичний кабінет; для ознайомлення дітей із природою: кімната природи, оранжерея, фруктовий сад, поле, город, ягідник, куточок лісу; для розвитку творчості: кімната ручної праці, казки, дитячий літній театр; для ознайомлення з правилами дорожнього руху: автомістечко²⁹. Створене розвивальне середовище (предметне, природне, соціальне) сприяло реалізації особистісного потенціалу дитини, забезпечувало її фізичний, розумовий, моральний розвиток, соціальну адаптацію.

Соціокультурна компонента була визначальною у роботі цього закладу. Визначальною була співпраця дошкільного закладу із школою, батьками вихованців та громадськістю з питань виховання дітей дошкільного віку, що ґрунтувалась на засадах співробітництва. Педагогізація батьків, формування їхньої педагогічної культури здійснювалося під час різних форм роботи. Найбільш поширеними були: загальні та групові батьківські збори, консультації, виставки, радіолекторії для батьків, заняття у «Школі молодих батьків», дні відкритих дверей, конференції, обмін досвідом з питань сімейного виховання.

²⁹ Организация работы по воспитанию детей в дошкольном учреждении «Лесная сказка»: из опыта совмест. работы дошк. учреждения, шк., семьи и общественности. М-во просвещения УССР, Киев. гор. ин-т усоверш. учителей. К.: Рад. шк., 1987. С. 5.

Варто зауважити, що тематика батьківських зборів та інших форм роботи розроблялась з урахуванням запитів батьків та відповідала актуальним питанням виховання дітей раннього та дошкільного віку. Так, наприклад, батьків, діти яких відвідували групи раннього та молодшого дошкільного віку, ознайомлювали із віковими особливостями дітей цього віку, особливостями адаптації їх до дошкільного закладу, режимними процесами в умовах сім'ї. Для батьків, діти яких перебували у середній групі, пріоритетними питаннями були завдання естетичного виховання, розвитку мовлення дітей, загартування дитячого організму. Для батьків, які виховували дітей старшого дошкільного віку, тематика заходів була зорієнтована на розвиток вольової сфери, розумовий розвиток дітей, формування їхнього пізнавального інтересу, готовності до навчання у школі³⁰.

Привертає увагу така форма співпраці дошкільного закладу з батьками, як заняття у «Школі молодих батьків». Значущим було те, що батьки мали можливість відвідувати як теоретичні, так і практичні заняття. Під час теоретичних знань висвітлювались актуальні питання виховання дітей раннього та дошкільного віку, зокрема організація ігрової діяльності, особливості загартування дитячого організму, попередження захворюваності дітей тощо. У перебігу практичних занять у батьків формувалися уміння та способи діяльності щодо проведення загартовуючих процедур, догляду за хворою дитиною, розроблення дитячого меню. У дошкільному закладі напрацьовано досвід з використання інноваційних форм роботи з батьками. Популярністю серед батьків користувалася така форма роботи як ведення усного журналу «Педагогічні секрети», оскільки батьки мали можливість спілкуватися не лише з педагогами дошкільного закладу, а й іншими фахівцями (вчителями, медиками, психологами, представниками громадських організацій) з актуальних питань сімейного виховання³¹.

Новаторські здобутки цього закладу мають практичну значущість, вони є суголосні сучасним викликам педагогіки партнерства, основні положення якої ґрунтуються на засадах поваги до особистості, співпраці всіх суб'єктів освітнього процесу, довіри, дитиноцентризму, діяльності.

³⁰ Там само, С. 44–50

³¹ Организация работы по воспитанию детей в дошкольном учреждении «Лесная сказка»: из опыта совмест. работы дошк. учреждения, шк., семьи и общественности. М-во просвещения УССР, Киев. гор. ин-т усоверш. учителей. К.: Рад. шк., 1987. С. 5–40.

Розвитку дошкільного виховання у контексті педагогічного новаторства активно сприяли вихователі, які були носіями інноваційних ідей, авторами оригінальних розвивальних систем. Історико-педагогічний аналіз матеріалів, що зберігаються у фондах архівів, сприяв поверненню маловідомих постатей педагогів й вивченню їхніх ідей у контексті досліджуваної проблеми.

Заслуговує на увагу діяльність Олександри Федорівни Русіної, завідувача дошкільного закладу № 326 м. Києва. О. Русіна народилася 30 березня 1927 року на Дніпропетровщині. Дошкільний заклад, який очолювала Олександра Федорівна, був школою передового педагогічного досвіду для завідувачів дошкільними закладами м. Києва, локацією для проходження курсів підвищення кваліфікації слухачами Київського міського інституту підвищення кваліфікації. У колі професійних інтересів педагога були питання створення розвивального середовища для особистісного зростання дітей дошкільного віку, підготовки дітей до навчання у школі, налагодженням співпраці дошкільного закладу із громадськими організаціями та підприємствами м. Києва. Досвід педагога було занесено до картотеки передового педагогічного досвіду м. Києва.

Значний внесок у розвиток дошкільного виховання зробила Марія Кіндратівна Шейко. Марія Кіндратівна працювала на посаді вихователя дитячого садка № 157 м. Києва, поєднувала роботу вихователя з навчанням у аспірантурі, а потім працювала викладачем у Київському педагогічному інституті ім. О.М. Горького. У колі професійних інтересів педагога були питання, що стосувалися організації фізичного виховання дітей дошкільного віку. Нею розроблено теоретичні основи фізичного виховання дітей дошкільного віку, зокрема особливості проведення рухливих ігор з дітьми дошкільного віку, занять із фізичної культури, загартування.

Результати наукових пошуків М. Шейко відображено в численних публікаціях автора, висвітлено у виступах та доповідях на науково-практичних конференціях. Оскільки одним із пріоритетних завдань закладів дошкільної освіти є збереження та зміцнення здоров'я дітей, формування розуміння важливості здорового способу життя, впровадження в освітній процес здоров'язбережувальних технологій. У цьому контексті вивчення ідей педагога, що висвітлені нею у працях, сприятимуть їхньому новому прочитанню та впровадженню кращих взірців у роботу з дітьми дошкільного віку.

Ретроспективний огляд розвитку дошкільного виховання в Україні у контексті новаторської педагогіки (друга половина ХХ століття) засвідчив, що у досліджуваній період накопичено значний пласт ідей, що мають теоретичну й практичну значущість, вони доповнюють історико-педагогічне знання про еволюцію досліджуваного явища.

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів історико-педагогічної розвідки щодо розвитку дошкільного виховання у хронологічних і територіальних межах дослідження сприяло з'ясуванню пріоритетних ідей, що сформувалися у контексті педагогічного новаторства й мають наукову і практичну цінність для сьогодення. Сучасними видаються ідеї педагогів-новаторів другої половини ХХ століття про: значення розвивального середовища закладу дошкільної освіти в особистісному розвитку дітей дошкільного віку; побудову освітнього процесу у закладах дошкільної освіти на засадах дитиноцентризму з урахуванням запитів батьків щодо розвитку їхніх дітей; значущість ідей гуманної педагогіки, що ґрунтується на повазі до особистості дитини, довірі, відповідальності; співпрацю суб'єктів освітнього процесу (вихователів, батьків, дітей) на засадах партнерства; соціокультурний сенс освіти (співпраця закладу дошкільної освіти з громадою, культурними осередками мікрорайону, міста, впровадження у зміст освіти регіонального, варіативного компонента тощо).

Установлено, що співпраця педагогів-практиків і науковців сприяла розробленню теорії фізичного, розумового, трудового, музичного виховання дітей дошкільного віку, програмово-методичного забезпечення розвивальної діяльності в дошкільному закладі, організації роботи з дітьми 6-річного віку. Ці положення не втрачають актуальності в умовах розбудови нової української школи й оновленні змістово-технологічного забезпечення дошкільної освіти.

Студіювання досвіду вихователів, завідувачів дошкільних закладів м. Києва засвідчує, що за їхньої участі дошкільне виховання в Україні у другій половині ХХ століття збагатилося новими ідеями, знахідками, що сформували його наукове підґрунтя.

Пропонована розвідка не претендує на вичерпне розкриття всіх аспектів порушеної проблеми. Предметом подальших наукових досліджень можуть бути питання, що розкривають особливості реалізації ідей новаторської педагогіки у практиці сучасних закладів дошкільної освіти.

АНОТАЦІЯ

У статті репрезентовано результати історико-педагогічного пошуку щодо розвитку дошкільного виховання в Україні у контексті новаторської педагогіки (друга половина ХХ століття). За результатами студіювання різних груп джерел подано тлумачення суті «педагогічного новаторства» у теорії та практиці. Установлено, що дослідники під поняттям «педагогічного новаторства» розуміють реалізацію нових ідей, підходів, технологій, що впливають на зміну завдань, методів, прийомів, форм організації навчання. З'ясовано вплив соціально-економічного, політичного, соціокультурного, педагогічного чинників на розвиток досліджуваного феномена. Установлено, що ці чинники були визначальними щодо мети, завдань, програмово-методичного забезпечення дошкільного виховання. Характерною ознакою розвитку дошкільного виховання у визначених територіальних і хронологічних межах дослідження було те, що дошкільні заклади реалізовували нормативну знанєву освітню парадигму, однак педагогами-новаторами впроваджувалися ідеї гуманної педагогіки, педагогіки співробітництва, виховання середовищем. Вивчення матеріалів із фондів архівів дало можливість з'ясувати, що розвиток дошкільного виховання у контексті педагогічного новаторства визначався діяльністю педагогів-практиків. У розвідці подано опис досвіду роботи педагогів (Н. Кукловська, В. Мазуренко, О. Русіна, М. Шейко) та колективів київських дошкільних закладів (дитячий садок № 1 «Орлятко» заводу «Арсенал», дитячий садок № 322 «Лісова казка»), які були авторами розвивальних систем, за участю яких проводилися експериментальні дослідження з різних напрямів виховання. Здобутки цих педагогів є значущими, оскільки вони збагатили теорію і практику всебічного виховання дітей дошкільного віку, змістово-технологічне забезпечення розвивальної діяльності у закладах дошкільної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Березівська Л. Принцип індивідуального підходу до учнів у творчій спадщині В.О. Сухомлинського і О.А. Захаренка. *Історико-педагогічний альманах*. 2010. Вип. 1. С. 20–26.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ «Либідь». 1997. 374 с.
3. Губенко Т.О. Дитячий садок заводу «Арсенал». М-во освіти УРСР. Укр. наук.-дослід. ін.-т педагогіки. К.: Рад. школа, 1948. 83 с.

4. Дічек Н. До питання теоретичного узагальнення феномена педагогічного новаторства (ретроспективний вимір). *Історико-педагогічний альманах*. 2009. № 2. С. 4–12.

5. Іванюк Г.І. Ідеї новаторської педагогіки в теоретико-практичній спадщині Івана Гуровича Ткаченка. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2014. № 8 (42). С. 68–77.

6. Мазуренко В. Любити і берегти рідну природу. *Дошкільне виховання*. 1980. № 8. С. 11–12.

7. Нариси з історії розвитку новаторських навчально-виховних закладів в Україні (XX століття): посіб. / за ред. О.В. Сухомлинської, В.С. Курила; авт. кол.: О. В. Сухомлинська, В.С. Курило, Н.П. Дічек, Л.Д. Березівська, Н.С. Побірченко, Н.Б. Антонець, Л.С. Бондар, Т.В. Філімонова, М.Я. Антонець, Т.І. Куліш, О.М. Шевчук. Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. 444 с.

8. Организация работы по воспитанию детей в дошкольном учреждении «Лесная сказка»: из опыта совмест. работы дошк. учреждения, шк., семьи и общественности. М-во просвещения УССР, Киев. гор. ин-т усоверш. учителей. К.: Рад. шк., 1987. 129 с.

9. Рукопис справи про роботу дитячого садка №1 (із фондів педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка).

10. Рукописні фонди дошкільного навчального закладу № 1 «Орлятко» Печерського району м. Києва.

11. Самсонова М. «Орленок» рапортует Октябрю (о детском саде № 1 «Орленок» завода «Арсенал» им. В.И. Ленина, г. Киев). К.: Рад. школа, 1967. 23 с.

Information about author:

Venhlovska O. A.,

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of Pedagogy and Psychology

Borys Grinchenko Kyiv University

18/2 Bulvarno-Kudriavska str., Kyiv, 04053, Ukraine

The project was implemented with the support of

CENTER
for Ukrainian and European
Scientific Cooperation

The Center for Ukrainian-European Scientific Cooperation is a non-governmental organization, which was established in 2010 with a view to ensuring the development of international science and education in Ukraine by organizing different scientific events for Ukrainian academic community.

The priority guidelines of the centre for ukrainian-european scientific cooperation

1. International scientific events in the EU

Assistance to Ukrainian scientists in participating in international scientific events that take place within the territory of the EU countries, in particular, participation in academic conferences and internships, elaboration of collective monographs.

2. Scientific analytical research

Implementation of scientific analytical research aimed at studying best practices of higher education establishments, research institutions, and subjects of public administration in the sphere of education and science of the EU countries towards the organization of educational process and scientific activities, as well as the state certification of academic staff.

3. International institutions study visits

The organisation of institutional visits for domestic students, postgraduates, young lecturers and scientists to international and European institutes, government authorities of the European Union countries.

4. International scientific events in Ukraine with the involvement of EU speakers

The organisation of academic conferences, trainings, workshops, and round tables in picturesque Ukrainian cities for domestic scholars with the involvement of leading scholars, coaches, government leaders of domestic and neighbouring EU countries as main speakers.

Contacts:

Head Office of the Center for Ukrainian-European Scientific Cooperation:
88017, Uzhhorod, 7, Malovnycha Str., Office 2
+38 (066) 421 55 76
info@cuesc.org.ua

www.cuesc.org.ua

Izdevniecība "Baltija Publishing"
Valdeķu iela 62 – 156, Rīga, LV-1058

Iespiests tipogrāfijā SIA "Izdevniecība "Baltija Publishing"
Parakstīts iespiešanai: 2018. gada 19. decembris
Tirāža 150 eks.